

УДК 658. 14

Безгубенко Л. М.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто необхідність, місце та значення політики управління грошовими потоками підприємства, систематизовано теоретико-методологічні засади розробки та реалізації стратегії та політики управління грошовими потоками підприємства.

Ключові слова: грошовий потік, управління, політика, стратегія, можливості, обмеження, життєвий цикл підприємства, ефекти, ризик.

В статье рассмотрено необходимость, место и значение политики управления денежными потоками предприятия, систематизированы теоретико-методологические основы разработки и реализации стратегии и политики управления денежными потоками предприятия.

Ключевые слова: денежный поток, управление, политика, стратегия, возможности, ограничения, жизненный цикл предприятия, эффекты, риск.

The article discusses the need, location and value of policy cash flow management company, systematized theoretical and methodological principles of developing and implementing strategies and policies of the enterprise cash flow management.

Keywords: cash flow management, policy, strategy, opportunities, constraints, life cycle of the enterprise, the effects of the risk.

Постановка проблеми. Запровадження ринкових умов господарювання, поглиблення інтеграційних процесів, урізноманітнення загроз та ризиків, ускладнення проявів та наслідків фінансових та фінансово-економічних криз на мезо- та мікрорівнях з об'єктивністю вимагають використання сучасних підходів до управління фінансами підприємств, зокрема запровадження методик фінансового менеджменту.

У 90-х роках ХХ століття у понятійному апараті вітчизняної фінансової науки з'явилося нове поняття – "грошовий потік", що розширило рамки теоретичного пізнання, виявило розбіжності тлумачень його сутності. У фінансовій звітності та в управлінській практиці підприємств вищезазначені зміни ознаменувалися появою нового показника та об'єкта управління.

Недостатнє обґрунтування вітчизняною наукою теоретичних основ

грошових потоків підприємства, управління ними, науково-методичних засад політики управління грошовими потоками, відсутність належного нормативно-методичного забезпечення знаходять своє логічне продовження у вітчизняній практиці управління фінансами суб'єктів господарювання. Особливо гострою вказана проблематика є для підприємств вітчизняного реального сектору економіки. Власники та керівництво підприємств не акцентують увагу на розробці та реалізації політики управління грошовими потоками, на оцінці їх обсягів, структури та динаміки.

Функціонування підприємств в умовах ринкової економіки з об'єктивністю передбачає формування відповідного рівня корпоративної культури, культури управління, а для вітчизняної фінансової науки – необхідність обґрунтування науково-методологічних засад політики управління грошовими потоками підприємства.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Значний внесок у розвиток теорії грошових потоків внесли зарубіжні вчені І. Балабанов, Р. Брейлі, С. Брігхем, С. Майєрс, Г. Марковіц, У. Шарп та вітчизняні дослідники І. Бланк, І. Зятковський, О. Єрмошкіна, О. Кнейслер, Л. Коваленко, Л. Костирко, М. Крупка, Г. Островська.

Однак залишаються недостатньо висвітленими у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених проблеми розробки та реалізації фінансової політики управління грошовими потоками підприємства. Особливої значимості вказана проблематика набуває в контексті сучасних проявів світової фінансово-економічної кризи.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є систематизація та узагальнення теоретичних досліджень для обґрунтування науково-методологічних засад політики управління грошовими потоками підприємства. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: з'ясувати теоретичні засади управління грошовими потоками підприємства та дослідити їх теоретико-організаційні основи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження фінансової політики управління грошовими потоками підприємства передбачає пізнання її сутності, особливостей, місця та значення, а тому, на наш погляд, має враховувати такі висхідні положення:

- з'ясування особливостей грошових потоків як об'єкта фінансового менеджменту та політики управління грошовими потоками (“cash management policy”) у фінансовій політиці підприємства;
- визначення взаємозалежності управління грошовими потоками з функціональними та загальним менеджментами та значення політики управління грошовими потоками у досягненні мети та завдань функціональних та загального менеджменту, у реалізації місії підприємства;
- політика управління грошовими потоками підприємства з врахуванням принципів свободи економічного вибору, чинників впливу внутрішнього та зовнішнього середовища;

– стратегічне позиціонування підприємства, корпоративна стратегія та їх вплив на формування і реалізацію стратегії управління грошовими потоками підприємства;

– етапи життєвого циклу підприємства, їх особливості, необхідність врахування при обґрунтуванні політики управління грошовими потоками підприємства.

Політика управління грошовими потоками корпорацій США та Західної Європи ґрунтується на концепції стратегічного менеджменту ("strategic management"), методологічні основи якої активно впроваджуються з 80-х рр. минулого століття. Основою систем стратегічного управління є розробка довгострокової корпоративної стратегії (найчастіше орієнтованої на отримання конкурентних переваг), стратегічне планування, запровадження ефективних систем забезпечення, механізмів взаємодії, узгодженості та відповідальності у розробці, прийнятті та реалізації управлінських рішень, зокрема при розробці та забезпеченні виконання корпоративної політики, поточних та оперативних виробничих і фінансових планів [1].

Стратегічне позиціонування підприємства передбачає як важливу складову розробку та реалізацію стратегії управління грошовими потоками, основою якої є корпоративна стратегія. Корпоративна стратегія підприємства формується його вищим керівництвом, визначає загальний напрям діяльності та передбачає вирішення трьох основних завдань: вибір пріоритетного напрямку діяльності підприємства та його структурних підрозділів; конкретизація ролі кожного структурного підрозділу в реалізації корпоративної стратегії; визначення обсягів і способів розподілу ресурсів між структурними підрозділами.

Власникам, керівництву та менеджерам підприємства важливо правильно вибрати тип базової стратегії підприємства з 4 можливих:

- стратегія розвитку (економічного зростання);
- стратегія стабілізації (обмеженого зростання);
- стратегія скорочення (втечі, виживання);
- стратегія, побудована на комбінації раніше зазначених стратегій [2, с. 117].

Стратегія управління грошовими потоками підприємства взаємопов'язана та взаємозалежна з іншими складовими його стратегічного вибору за метою, завданнями, змістом та визначається з врахуванням сучасного стану та прогнозованих змін його внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

Часто змінювані умови зовнішнього середовища актуалізують проблему адаптації підприємства до змін та сучасних викликів, потребують забезпечення не лише його виживання в умовах фінансово-економічних криз, але й забезпечення розвитку. З іншого боку, зміни можливі й у внутрішньому середовищі, механізми взаємодії об'єкта та суб'єкта управління, системі принципів, технологій, методик розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень, здатних забезпечити фінансову рівновагу підприємства.

Розробка стратегії управління грошовими потоками підприємства має спрямовуватись на реалізацію місії підприємства, враховувати обраний тип корпоративної (загальної) стратегії, а також зміст, мету, завдання функціональних стратегій і враховувати вплив зовнішніх та внутрішніх параметрів, що характеризують можливості й обмеження щодо грошових потоків підприємства.

Систематизація основних зовнішніх параметрів, що характеризують можливості та обмеження (див. табл. 1), їх детальна характеристика має послужити основою для обґрунтування стратегії управління грошовими потоками підприємства.

Таблиця 1

*Зовнішні параметри, що характеризують можливості та обмеження в обґрунтуванні стратегії управління грошовими потоками підприємства**

№ з/п	Зовнішні параметри	№ з/п	Зовнішні параметри
1.	Стан економічного розвитку держави, регіону, галузі, територій та прогнозована динаміка змін	7.	Стан законодавчо-нормативної бази та стратегічні орієнтири її зміни
2.	Визначеність та пріоритети загальної та фінансової стратегії держави, галузі, регіону, конкурентів, контрагентів	8.	Фінансова безпека держави, регіону, галузі, території, конкурентів, контрагентів, прогнози їх зміни
3.	Наявність та орієнтири державної стратегії антикризового управління	9.	Стан бізнес-середовища та ділової активності, передбачена динаміка їх зміни
4.	Спрямованість реформ (політичної, економічної, соціальної, управління) на забезпечення розвитку та економічного зростання	10.	Кон'юнктура товарного та фінансового ринків, обґрунтованість прогнозів її зміни
		11.	Стратегія реформування державного управління, удосконалення державної регуляторної політики
5.	Визначеність стратегічних орієнтирів розвитку держави, її економічного зростання	12.	Ефективність державної виконавчої та судової влади
		13.	Прогнозований темп інфляції
6.	Зміст та пріоритети фінансової політики, очікування, сподівання та результати її реалізації, оцінка ефективності	14.	Платоспроможність потенційних покупців продукції та послуг підприємства, стратегічні прогнози її зміни
		15.	Можливості та обмеження в залученні інвестиційних ресурсів та капіталу

* Джерело: складено автором.

Підприємство, що зорієнтоване на обґрунтування власної стратегії управління грошовими потоками, окрім систематизації та детальної характеристики зовнішніх параметрів, має здійснити подібну роботу щодо характеристики внутрішніх параметрів, склад яких наведено в таблиці 2.

Таблиця 2
Внутрішні параметри, що характеризують можливість та обмеження в обґрунтуванні стратегії управління грошовими потоками підприємства

№ з/п	Внутрішні параметри	№ з/п	Внутрішні параметри
1.	Досягнута підприємством конкурентна позиція, ділова активність та прогнозована їх зміна	9.	Фінансовий стан підприємства та стратегічні орієнтири щодо його зміни, їх обґрунтованість
2.	Визначеність місії підприємства	10.	Фінансова безпека підприємства, стратегічна мета та завдання щодо її покращення
3.	Наявність цілісної стратегічної концепції (загальної та функціональної; підприємства та його структурних підрозділів)	11.	Наявність ефективних систем забезпечення стратегії управління грошовими потоками підприємства
4.	Відповідність вищезазначених параметрів концепції розвитку підприємства	12.	Рівень стратегічного мислення власників, керівників, менеджерів підприємства
5.	Наявність та обґрунтованість концепції антикризового фінансового менеджменту	13.	Рівень знань, професійних навиків, володіння сучасними методиками управління грошовими потоками
6.	Наявність у підприємства необхідного потенціалу (виробничого, технічного, технологічного, фінансового, кадрового) для забезпечення розвитку та реалізації заходів антикризового фінансового менеджменту	14.	Відповідність організаційної структури управління підприємством вирішенню стратегічних завдань та досягнення цілей
7.	Наявність концепції стратегічного управління на підприємстві, її цілі та пріоритети	15.	Обсяг, структура, вартість капіталу та активів підприємства; оцінка ліквідності, платоспроможності, ефективності, оптимальності; прогнозовані тенденції змін
8.	Стадія життєвого циклу підприємства	16.	Рівень організаційно-корпоративної, ділової та управлінської культури

Управління грошовими потоками передбачає вибір між певними альтернативами, що завжди відбувається в рамках дилеми “ризик-ефект”. У контексті цієї проблеми виділяють три основні типи стратегії управління грошовими потоками підприємства: консервативний; поміркований; агресивний.

В умовах макроекономічної нестабільності та високого рівня ризику зміни грошових потоків вважається доцільним власникам та адміністрації підприємства доцільно обирати поміркований або консервативний типи стратегії. Однак більшість вітчизняних підприємств ($\approx 90\%$) віддає перевагу агресивному типу стратегії управління грошовими потоками, який є найбільш ризикованим.

Фінансова політика підприємства, будучи залежною від фінансової ідеології та фінансової стратегії підприємства, визначена І. О. Бланком як форма їх реалізації в розрізі окремих аспектів фінансової діяльності підприємства [3, с. 509].

Політика управління грошовими потоками підприємства, відповідно до визначення І. О. Бланка, є частиною загальної економічної стратегії підприємства, що забезпечує формування пріоритетних цілей організації його грошового обороту і вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення [4, с. 232].

У зв'язку з цим, зазначимо, що вибір здійснюється із врахуванням принципів свободи економічного вибору, до яких належать такі:

1. Принцип суб'єктивності (вибір здійснюють люди).
2. Принцип багатоваріантності вибору (наявність субститутів).
3. Принцип раціоналізму (проект, господарська операція, управлінське рішення оцінюється за співвідношенням витрати/вигоди).
4. Принцип оптимальності (вибір в умовах невизначеності є ризиковим, тому здійснюється за найкращим співвідношенням ризик/вигоди).
5. Принцип персональної відповідальності (за розробку, відбір, прийняття та реалізацію проекту, рішення, операції).
6. Принцип підконтрольності (на всіх етапах розробки та реалізації політики управління грошовими потоками) [5, с. 27-29].

Підприємство, яке обрало серед можливих типів корпоративної стратегії стратегію економічного зростання, або стратегію стабілізації, змушене мобілізувати зусилля адміністрації для наукового обґрунтування та здійснення необхідних організаційно-методичних заходів з розробки та реалізації стратегії управління грошовими потоками. На наш погляд, визначення та досягнення цілей “cash-management strategy” (стратегії управління грошовими потоками) має проходити два етапи (розробка і реалізація), які охоплюють кілька стадій (див. рис.1).

Рис. 1. Стадії розробки та реалізації стратегії управління грошовими потоками підприємства

Підприємство, відповідно до теорії організації, є відкритою соціально-економічною системою, яка здійснює виробництво та реалізацію товарів, послуг, робіт, інформації, ідей, нових знань та у своєму життєвому циклі проходить всі, або лише частину його етапів, які є взаємозалежними, відмінними за тривалістю у часовому вимірі, характері та динаміці змін. На кожному етапі свого життєвого циклу підприємство здійснює юридичні процедури, організаційно-управлінські та господарські операції, які опосередковуються грошовими потоками. Це зумовлює об'єктивну необхідність визначення політики управління грошовими потоками, що відрізняються спрямованістю, цілями та цільовими орієнтирами за етапами життєвого циклу підприємства. Принципові відмінності політики зумовлені виокремленням етапів прогресивного і регресивного розвитку, відмінностями форми розвитку (революційна чи еволюційна), етапу поступового переходу до вищезазначених форм; етапу стабілізації чи зміни запасів.

Етапи життєвого циклу підприємства, окрім того, об'єднують у статичну та динамічну групи. Знаходження підприємства у статичній групі характеризується відривом зовнішніх та внутрішніх параметрів (а отже, і здійсненням грошових потоків) від його розвитку, а у динамічній групі – засвідчує діяльність підприємства, яка супроводжується зростанням активності, обсягів, а отже, наповненням грошового обігу підприємства [6, с. 103-107]. Вищезазначені характеристики є основоположними щодо внутрішнього середовища підприємства, що принципово впливає на зміст, спрямованість, цільові орієнтири політики управління грошовими потоками.

З іншого боку, врахування важливості чинників впливу зовнішнього середовища передбачає оцінку стану конкуренції в галузі та впливу стратегії конкуренції підприємства на зміст і спрямованість його політики управління грошовими потоками. Зауважимо, що цілями стратегії конкуренції є: зростання, збільшення частки ринку, максимізація прибутку, рецензія суспільства. Стратегія конкуренції має принципові відмінності залежно від характеристики галузі, до якої входить підприємство. Розрізняють галузі: новоутворені, зрілі, занепадаючі, глобальні [6, с. 12] та особливі підходи до обґрунтування загальних стратегій конкуренції [6, с. 51-90] для створення стійкого становища підприємства в галузі.

Висновки. Грошові потоки (cash flows) є важливим об'єктом фінансового менеджменту, а управління грошовими потоками – функцією фінансового менеджменту, як специфічної сфери управлінської діяльності. Політика управління грошовими потоками підприємства як складова фінансової політики підприємства передбачає визначення мети, пріоритетів, цільових орієнтирів організації грошового обороту підприємства з оптимізацією засобів та шляхів їх досягнення при забезпеченні його фінансової рівноваги та стійкості. Основою цієї політики є концепція системного підходів, останній, зокрема, стратегічного та передбачає узгодженість орієнтирів розвитку операційної, інвестиційної, фінансової діяльності, соціаль-

но-культурного розвитку, формування позитивної репутації підприємства, врахування стадій його життєвого циклу, впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища та інше.

Література:

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. и авт. предисл. А. И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – С. 519.
2. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства: Навч. посібник / М. Г. Сенко / . – Тернопіль: Економічна думка. – 2007. – С.352.
3. Бланк И. Я. Стратегия и тактика управления финансами / И. Я. Бланк /–К.: МП "ИТЕМ Лтд", СП "АДФ-Украина". – 1996. – С. 534.
4. Бланк И. А. Управление денежными потоками. – К.: Ника–Центр, Эльга, 2002. – С.736.
5. Хейне Пол Экономический образ мышления. – Пер. с англ. – М.: Изд-во "Новости" при участии Изд-ва "Catallaxy", 1991. – С. 704.
6. Потер, Майкл Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А. олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998 – С. 390.